

Kapitel 3. Undervisningsforløb, der tager afsæt i Danmark under besættelsen (1940-45)

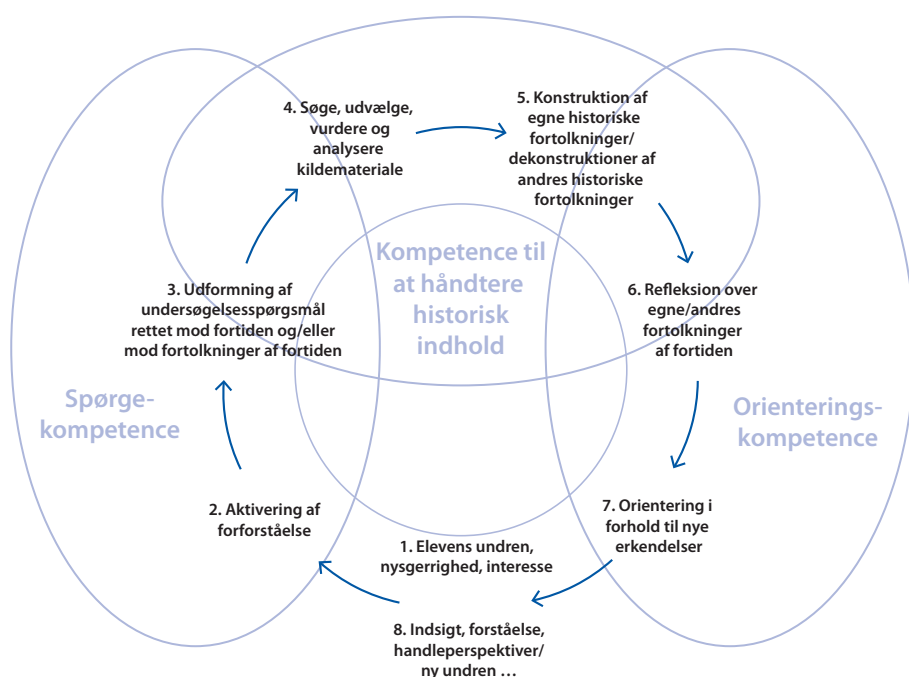
Klassetrin: Udskoling og gymnasiale uddannelser

Omfang: ca. 24-28 lektioner i alt for de tre sammenhængende forløb

Begrundelse for valg af indhold

Perioden 1940-1945 har stort potentiale ift. eleverne i skolen. Det var en dilemmafyldt periode, hvor befolkningen i Danmark blev tvunget til at træffe en række eksistentielle og moralske valg. Eleverne kan forholde sig til og spejle sig i dilemmaerne. Samtidig er det en periode, der i eftertiden har fyldt ekstremt meget både inden for historieskrivningen og inden for populærkulturen, og perioden fylder stadig den dag i dag rigtig meget i den kollektive erindring.

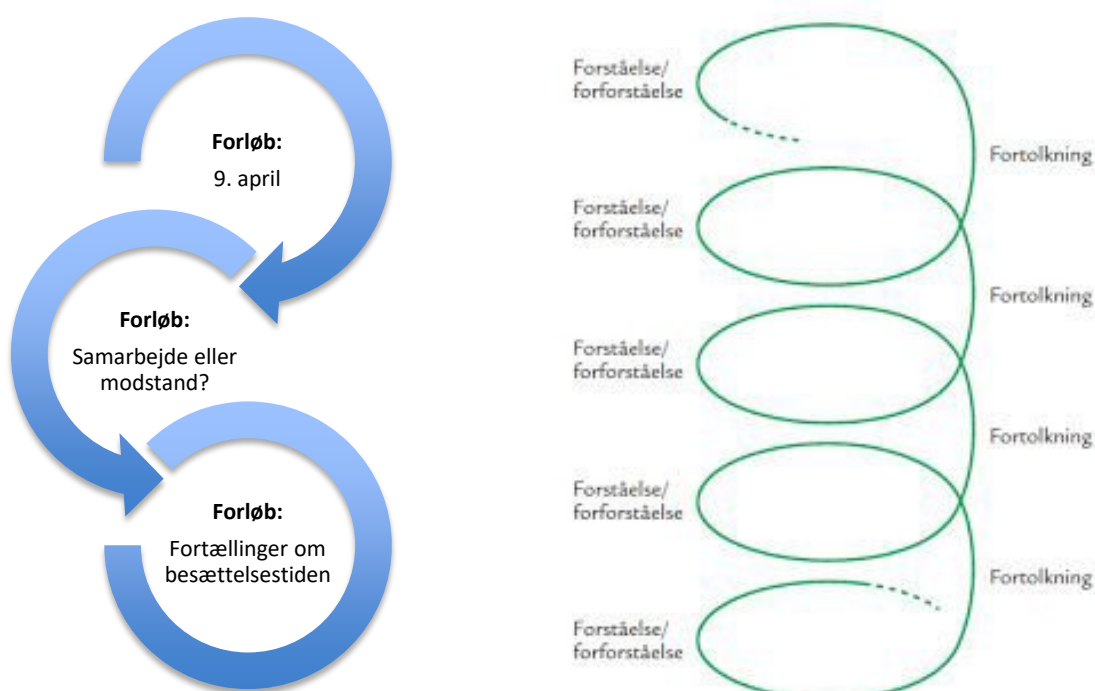
Proces- og kompetencemodellen

Introduktion til forløbet

Dette undervisningsforløb er delt op i tre mindre forløb, der ligger i forlængelse af hinanden, og som det fremgår af nedenstående model, kommer eleverne altså rundt i procesmodellen tre gange. Det første forløb har fokus på 9. april. Det andet forløb tager afsæt i den viden, og forhåbentlig også den interesse, som eleverne nu har fået vedr. 9. april, og fokuserer på samarbejdspolitikken og modstandsbevægelsen. Disse to forløb handler primært om, at eleverne konstruerer egne fortolkninger. Det sidste forløb fokuserer på eftertidens fortællinger om besættelsen, og analyserne af de udvalgte fortællinger understøttes af de fortolkninger, som elever har skabt gennem de foregående to forløb. I dette forløb handler det altså primært om at dekonstruere historiske fortællinger, og der er fokus på en kritisk-analytisk tilgang til historiebrug.

Progressionen i de tre sammenhængende forløb / den hermeneutiske spiral

Forløb: 9. april

1. Elevers undren, nysgerrighed, interesse	<p>Der skabes interesse, nysgerrighed og undren hos eleverne vedr. Nazitysklands besættelse af Danmark d. 9. april 1940 ved at vise et kort uddrag fra den indledende del af spillefilmen <i>9. april</i> (2015).</p> <p>Klip: Fra der, hvor den lille deling, som man følger, får ordre til at rykke ud på deres cykler, og frem til og evt. med den første konfrontation med den tyske hær.</p> <p>Filmen findes på CFU.</p>
2. Aktivering af forforståelse	<p>Læreren faciliterer dialog i klassen vedr. elevernes forforståelser mht. angrebet den 9. april. Læreren supplerer ved behov med en kort redegørelse for, hvad der skete op til og i den første tid efter 9. april.</p>
3. Udformning af undersøgelsesspørgsmål	<p>Læreren kommer i samarbejde med eleverne frem til undersøgelsesspørgsmålet: Hvorfor gjorde Danmark ikke mere modstand ved angrebet d. 9. april?</p>
5. Konstruktion af egne historiske fortolkninger	<p>Eleverne arbejder med det digitale dilemmaspil "9. april" (bilag 1) og konstruerer ad den vej deres egne forklaringer på, hvorfor Danmark ikke gjorde mere modstand under angrebet.</p>
6. Refleksion over egne historiske fortolkninger +	<p>Eleverne reflekterer over den indsigt, som de er kommet frem til ved at gennemføre dilemmaspiilet "9. april", og diskuterer på den baggrund, om det var en rigtig eller en forkert beslutning ikke at gøre mere modstand d. 9. april.</p>
7. Orientering i forhold til nye erkendelser	<p>Eleverne reflekterer endvidere over, hvordan historie kan bruges til at orientere sig ift. etik og moral.</p>
8. Indsigt, forståelse, handleperspektiver	<p>Eleverne har opnået ny indsigt i og forståelse af dem selv og det samfund, som de er en del af. Et handleperspektiv kunne være en mere kvalificeret stillingtagen til det etisk og moralsk rigtige i at sende soldater i krig.</p>

Forløb: Samarbejde eller modstand?

2. Aktivering af forforståelse	Der tages afsæt i forløbet vedr. 9. april, og eleverne arbejder med at få defineret, hvad de nu undrer sig over og gerne vil vide mere om.
3. Udformning af undersøgelsesspørgsmål	Læreren har udarbejdet to overordnede undersøgelsesspørgsmål: Hvad skete der i Danmark i perioden efter 9. april 1940? Og hvorfor valgte nogle at samarbejde med besættelsesmagten og andre at gøre modstand? Eleverne deles op i mindre grupper og udarbejder egne underordnede undersøgelsesspørgsmål til det første af de overordnede spørgsmål. Dvs. spørgsmålet, der sigter mod at redegøre for udviklingen efter 9. april 1940.
4. Søge, udvælge, vurdere og analysere kildemateriale	Eleverne arbejder i grupper med at finde fremstillinger af perioden, der kan hjælpe med at besvare deres spørgsmål. Fremstillingerne vurderes, og relevant information trækkes ud af fremstillingerne.
5. Konstruktion af egne historiske fortællinger	Eleverne arbejder i grupper med at konstruere en sammenhængende fortælling, der svarer på deres underordnede spørgsmål, ift. hvad der skete i Danmark i perioden efter 9. april 1940. Disse fortællinger formidles mundtligt til resten af klassen.
5. Konstruktion af egne historiske fortolkninger + 6. Refleksion over egne historiske fortolkninger	Herefter går klassen i gang med at arbejde med det andet overordnede undersøgelsesspørgsmål: Hvorfor valgte nogle at samarbejde med besættelsesmagten og andre at gøre modstand? Det er et arbejde, der deles op i tre dele. A) Samarbejde Elever og lærer gennemfører dilemmaspillet "Telegramkrisen efteråret 1942" (bilag 2). Efter spillet reflekterer eleverne over den indsigt, som de, ved at gennemføre dilemmaspillet, har fået i samarbejdspolitikken. Eleverne reflekterer desuden over den faglige kvalitet af denne indsigt, altså metarefleksioner over den indsigt, man kan opnå i noget gennem dilemmaspil.

	<p>B) Samarbejde og modstand?</p> <p>Eleverne arbejder med mysteriet "Hvorfor valgte Oberstløjtnant C. P. Kryssing i 1941 at tage kommandoen over Frikorps Danmark?" (bilag 3).</p> <p>Efter arbejdet reflekterer eleverne over den viden, de har opnået, om de mennesker, der valgte at kæmpe sammen med den tyske hær på østfronten.</p> <p>Eleverne reflekterer desuden over den faglige kvalitet af denne indsigt, altså metarefleksioner over den indsigt man kan opnå i noget gennem et mysterie.</p> <p>C) Modstand</p> <p>Klassen tager på Frihedsmuseet og gennemfører undervisningsforløbet "Til modstand?" (bilag 4).</p> <p>Efter besøget reflekterer eleverne over den viden, de har opnået, om de mennesker, der valgte at gøre modstand mod besættelsesmagten.</p> <p>Eleverne reflekterer desuden over den faglige kvalitet af denne indsigt, altså metarefleksioner over den indsigt man kan opnå i noget gennem et museumsbesøg.</p>
<p>7. Orientering i forhold til nye erkendelser</p>	<p>På baggrund af den indsigt, som de har opbygget gennem forløbet, diskuterer eleverne de mange dilemmaer, der er, når vi mennesker skal træffe beslutninger i konfliktfyldte situationer.</p> <p>Læreren faciliterer endvidere elevernes refleksioner over, hvordan historiske fortolkninger kan bruges til at orientere sig ift. etik og moral.</p>
<p>8. Indsigt, forståelse, handleperspektiver</p>	<p>Eleverne har opnået ny indsigt i og forståelse for de mange dilemmaer, der er, når vi mennesker skal træffe beslutninger i konfliktfyldte situationer. Et handleperspektiv kunne være en mere nuanceret stillingtagen i konfliktfyldte situationer i nutiden.</p>

Forløb: Fortællinger om besættelsestiden

1. Elevers undren, nysgerrighed, interesse	<p>Der skabes interesse, nysgerrighed og undren hos eleverne vedr. eftertidens fortællinger om perioden ved indledningsvis at arbejde med det immaterielle erindringssted "Aldrig mere 9. april".</p> <p>Eleverne laver som hjemmeopgave en række små interviews med bedsteforældre og/eller forældre, hvor de afsøger betydning af udsagnet "Aldrig mere 9. april".</p> <p>Eleverne præsenterer deres små undersøgelser i klassen.</p> <p>(Et supplement eller alternativ kunne være at arbejde med en Googlesøgning på "Aldrig mere 9. april".)</p>
2. Aktivering af for forståelse	<p>Læreren faciliterer dialog i klassen vedr. elevernes forståelse af, hvordan man har fortalt om 9. april, om samarbejdspolitikken og om modstandsbevægelsen? Hvem er ifølge eleverne helte, og hvem er skurke i fortællingerne?</p> <p>Og hvorfor tror de, at der er så stort fokus på at fortælle om denne periode i Danmarkshistorien?</p>
3. Udformning af undersøgelsesspørgsmål	<p>Læreren har udarbejdet undersøgelsesspørgsmålet: Hvordan har man i eftertiden fortalt om perioden 1940-45, og hvilken funktion har disse fortællinger haft?</p>
5. Dekonstruktion af andres historiske fortællinger	<p>Læreren faciliterer elevernes arbejde med:</p> <p>A) Dokumentarfilm</p> <p>Læreren viser uddrag fra de to dokumentarfilm <i>Det gælder din frihed</i> (1946) og <i>Danmark i lænker</i> (1945), og eleverne arbejder med at analysere disse uddrag (Se bilag 5).</p> <p>B) Politiske taler</p> <p>Anders Fogh Rasmussens tale 29/8 2003 og Mette Frederiksens appel 10/9 2020 (Se bilag 6).</p> <p>C) Spillefilm</p> <p>Læreren viser uddrag fra de to spillefilm <i>Hvidsten Gruppen</i> (2012) og <i>Flammen og Citronen</i> (2008), og eleverne arbejder med at analysere disse uddrag (Se bilag 7).</p>

6. Refleksion over andres historiske fortællinger	Læreren faciliterer elevernes refleksion mht. koblingerne mellem fortidsfortolkninger, nutidsforståelser og fremtidsforventninger i de eksempler på fortællinger, der er blevet arbejdet med.
7. Orientering i forhold til nye erkendelser	<p>På baggrund af den indsigt, som de har opbygget gennem forløbet, reflekterer eleverne over de måder, hvorpå fortællinger om besættelsestiden er blevet brugt i eftertiden, og hvordan de bliver brugt i dag.</p> <p>Eleverne reflekterer desuden på et metaplan over, hvordan historiske fortællinger bruges a) til at orientere sig ift. etik og moral, b) politisk legitimerende og c) eksistentielt og identitetsskabende.</p>
9. Indsigt, forståelse, handleperspektiver	Eleverne har opnået ny indsigt og forståelse ift., hvordan vi som individer og samfund har brugt og fortsat bruger fortællinger om besættelsestiden legitimerende, moralsk og identitetsskabende.

Bilag 1: Dilemmasplet 9. april 1940

Link til læreren:

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/dilemmasplet-9-april>

Link til eleverne:

<https://9april1940.dk>

Bilag 2: Dilemmaspillet "Telegramkrisen efteråret 1942"

Hvorfor samarbejdede de danske politikere med besættelsesmagten?

Dilemmaspillet "Telegramkrisen efteråret 1942" er inspireret af de dilemmaspil, der findes i Marianne Dietz og Liselotte Hvidbergs *Indblik og udsyn – på spil i historien, dilemmaspil 7.-9. klasse* (2012).

Om spillet – til læreren

Eleverne får først tildelt deres roller og får tid til at læse deres rollekort og baggrundsinformationen. Eleverne får desuden en kort beskrivelse af opgaven for de danske aktører, en oversigt over deltagerne i forhandlingerne (de forskellige roller) samt en oversigt over mandatfordelingen i Folketinget (findes her: danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/folketingsvalget-1939). Herefter går spillet i gang.

Roller

Lærer:

- SS-general Werner Best

Elever opdelt i grupper med 2-3 personer:

- Vilhelm Buhl, Statsminister, Socialdemokratiet
- Alsing Andersen, Finansminister, Socialdemokratiet
- Erik Scavenius, Udenrigsminister, partiløs diplomat, tidligere medlem af Det Radikale Venstre
- Knud Kristensen, Indenrigsminister, Venstre
- Halfdan Hendriksen, Handelsminister, Det Konservative Folkeparti
- Gunnar Larsen, Minister for offentlige arbejder, partiløs erhvervsmand, tidligere direktør for den store FLSmidt-koncern
- Jørgen Jørgensen, Undervisningsminister, Det Radikale Venstre
- Peter R. Munch, Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, tidligere udenrigsminister og leder af Det Radikale Venstre
- Ole Bjørn Kraft, Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, formand for Det Konservative Folkepartis folketings- og rigsdagsgruppe
- Johannes Pedersen Stensballe, Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, formand for Venstres landstingsgruppe og næstformand i partiets rigsdagsgruppe.

Spillet indledes med, at alle indkaldes til et møde med den rigsbefuldmægtigede Werner Best (læreren), der ridser det tyske ultimatum til den danske regering op: Der skal dannes en ny og

mere tyskvenlig regering, med en ny og mere imødekommende statsminister i spidsen og med repræsentanter for de danske nazister. Ellers vil man skride til mere drastiske tiltag!

Forhandlingsfaser

1. Forhandling

Den danske regering mødes for at drøfte de tyske krav, dvs. alle eleverne på nær dem, der repræsenterer medlemmer af Rigsdagens Samarbejdsudvalg.

Det er de elever, der har rollen som statsminister Wilhelm Buhl, der leder mødet.

De elever, der repræsenterer medlemmer af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, mødes i et andet rum og drøfter ligeledes de tyske krav.

Tid 10-15 min.

2. Politiske sonderinger

Eleverne mødes først i små grupper i deres partigrupper i ca. 5 min. Dvs. at de elever, der repræsenterer aktører fra fx Socialdemokratiet, mødes, de, der repræsenterer aktører fra Venstre, mødes osv. De elever, der har rollerne som hhv. Erik Scavenius og Gunnar Larsen, har ikke nogen at mødes med. Opgaven er at få lagt en strategi for forhandlingerne med de andre danske aktører.

Når de forskellige partigrupper har drøftet deres muligheder og synspunkter og fået lagt en strategi, er der mulighed for at mødes på kryds og tværs mellem alle de danske aktører. Eleverne skal selv beslutte, hvem de gerne vil mødes med.

Tid 15-20 min.

3. Forhandling

Den danske regering mødes nu igen for at drøfte de tyske krav og komme frem til et svar, der efterfølgende kan præsenteres for Werner Best. Dvs. alle eleverne på nær dem, der repræsenterer medlemmer af Rigsdagens Samarbejdsudvalg.

Det er de elever, der har rollen som statsminister Wilhelm Buhl, der leder mødet. Hvis der er fundet en ny statsminister, er det de elever, der har rollen som denne person, der leder mødet.

De elever, der repræsenterer medlemmer af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, mødes i et andet rum og drøfter ligeledes situationen.

Tid 10-15 min.

4. Møde med den rigsbefuldmægtigede Werner Best

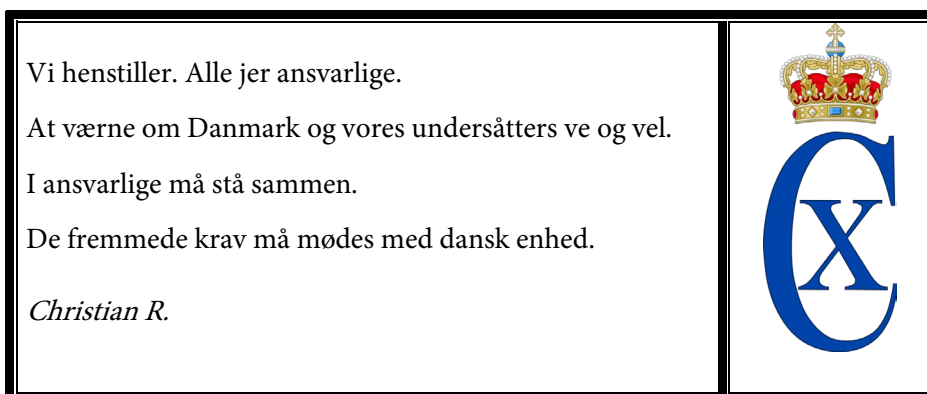
De elever, der har rollen som statsminister Vilhelm Buhl, præsenterer det danske udspil for Werner Best. Alle aktører deltager, hvis de vil. De kan godt nægte at deltage og må i det tilfælde gå uden for døren.

Werner Best (læreren) forholder sig til udspillet, men accepterer ikke alle dele. De danske politikere får at vide, at de har én chance mere for at komme med et acceptabelt udspil. Ellers vil besættelsesmagten skride til mere drastiske tiltag!

Tid 5 min.

5. Politiske sonderinger

Eleverne mødes først i deres partigrupper i ca. 5 min. På dette tidspunkt modtager alle grupperne et brev fra kongen:

Billede i brevet hentet fra [Wikimedia Commons](#).

Herefter er der igen mulighed for at mødes på kryds og tværs mellem alle de danske aktører. Eleverne skal selv beslutte, hvem de gerne vil mødes med.

Tid 15-20 min.

6. Forhandling

Den danske regering mødes nu igen for at komme frem til et svar, der efterfølgende kan præsenteres for Werner Best. Denne gang deltager medlemmerne af Rigsdagens

Samarbejdsudvalg også. Det er de elever, der har rollen som statsminister Wilhelm Buhl, der leder mødet. Hvis der er fundet en ny statsminister, er det de elever, der har rollen som denne person, der leder mødet.

Tid 10-15 min.

7. Afsluttende møde med den rigsbefuldmægtigede Werner Best

De elever, der har rollen som statsminister Wilhelm Buhl, præsenterer det danske udspil for Werner Best. Alle aktører deltager, hvis de vil. De kan godt nægte at deltage, og må i det tilfælde blot lytte med fra sidelinjen.

Werner Best (læreren) forholder sig til udspillet. Hvis det er nødvendigt, kan der stilles krav om mindre justeringer, som det primært er statsministeren, der må forholde sig til.

Hvis det (evt. let justerede) danske udspil kan accepteres af Werner Best, bliver det rammen for samarbejdet mellem Danmark og Tyskland den næste tid.

Hvis det ikke kan accepteres, ophører det officielle samarbejde mellem de danske politikere og besættelsesmagten, det danske folkestyre sættes ud af kraft, og det bliver departementscheferne og embedsmænd i de forskellige ministerier, der får ansvaret for at opretholde et fungerende dansk samfund.

Tid 5-10 min.

Herefter er spillet slut.

Læreren kan afslutningsvis præsentere eleverne for det reelle udfald af telegramkrisen:

- Regeringen.dk (u.å.). *Regeringen Scavenius*. <https://www.regeringen.dk/om-regeringen/regeringer-siden-1848/regeringen-scavenius> (hentet 01.06.22)
- Scavenius, E. (1942). *Erik Scavenius' tiltrædelsestale som statsminister, 11. november 1942*. <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/erik-scavenius-tiltraedelsestale-som-statsminister-11-november-1942> (hentet 01.06.22)
- Bekker-Christensen, A., T. Skovbjerg, S.C. Stidsen m.fl. (2014). *Folketingsvalget 1943*. <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/folketingsvalget-1943> (hentet 01.06.22).

Eleverne kan også få til opgave selv at undersøge det reelle udfald.

Derudover kan eleverne få til opgave at undersøge, hvordan det efterfølgende gik for den person, som de repræsenterede i spillet. Det kan de gøre ved at søge på personen på lex.dk.

Efterbearbejdningsproces

Det er vigtigt, at eleverne får reflekteret over deres udbytte af at gennemføre dilemmaspillet "Telegramkrisen efteråret 1942".

Udgangspunktet er problemstillingen: Hvorfor samarbejdede de danske politikere med besættelsesmagten?

Elevernes refleksioner skal dels dreje sig om, hvilken forståelse de har fået mht. denne problemstilling ved at deltage i dilemmaspillet, og dels om hvordan det at gennemføre dilemma-, rolle- og simulationspil kan styrke indsigten i og forståelsen af forhold i fortiden.

Baggrundsinformation til eleverne

Besættelsen 9. april

Den 9. april 1940 blev Danmark besat af det nazistiske Tyskland. Besættelsen af Danmark var ret fredelig sammenlignet med den tyske besættelse af andre lande i Europa. Det skabte en helt særlig situation. I Danmark var det stadig de danske myndigheder, der havde det formelle ansvar, ligesom det politiske system fortsatte med at fungere stort set som før. Den officielle kontakt mellem Danmark og Tyskland foregik således gennem de to landes udenrigsministerier, hvilket er normalt for to frie og uafhængige stater.

Allerede den 9. april inviterede statsminister Thorvald Stauning (S) tre medlemmer af henholdsvis Det Konservative Folkeparti og Venstre til at blive medlemmer af regeringen. Før den 9. april bestod regeringen af Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre. Efter nogen tøven og modvilje ved at få ansvar for en så vanskelig situation indvilgede tre medlemmer fra hvert parti i at gå med i denne samlingsregering. Denne regering blev dog set som en midlertidig løsning - især af medlemmerne af Venstre og De Konservative.

Den 8. juli blev samlingsregeringen derfor omdannet. Den vigtigste forskel var, at der blev udnævnt en ny udenrigsminister. Det blev Erik Scavenius, der ikke var medlem af noget parti, men som også havde fungeret som udenrigsminister under 1. verdenskrig og havde været med til at føre Danmark sikkert igennem denne periode.

Erik Scavenius erklærede bl.a. følgende ved sin tiltrædelse som udenrigsminister, 8. juli 1940:

Ved de store, tyske Sejre, der har slået Verden med forbavselse og beundring, er en ny tid oprundet i Europa, der vil medføre en ny ordening i politiske-økonomisk henseende under Tysklands førerskab. Det vil være Danmarks opgave herunder at finde sin plads i et nødvendigt og gensidigt, aktivt samarbejde med Stortyskland. Det danske folk stoler på, at det i den nye, europæiske ordening vil kunne bevare sin selvstændighed, og det håber at finde forståelse for sin egenart og for sin traditionelle, fredelige, politiske og sociale udvikling. (Scavenius 1940)

Ud over Erik Scavenius blev der også unævnt to andre upolitiske ministre. Den ene var Gunnar Larsen, der var direktør for den store FLSmidth-cementkoncern, og som blev minister for offentlige arbejder. Den anden var Eigil Thune Jacobsen, der var rigspolitichef, og som blev justitsminister. Udnævnelsen af upolitiske ministre var dels et forsøg på at komme den antidemokratiske besættelsesmagt i møde, dels at stille den hjemlige kritik af de politiske partier tilfreds.

På samme tidspunkt oprettede man Rigsdagens Samarbejdsudvalg, også kaldet *Nimandsudvalget*, der skulle fungere som forbindelsesled mellem regeringen og Rigsdagen (Folketinget og Landstinget) i sager, der angik forholdet til besættelsesmagten. Disse sager kunne man ikke tale om åbent. Formålet med udvalget var at udjævne uenighederne mellem partierne. Rigsdagens Samarbejdsudvalg bestod af to medlemmer fra hvert af de fire regeringspartier samt ét medlem fra det lille parti Retsforbundet.

Statsminister Thorvald Stauning udtalte bl.a. følgende ved præsentationen af den nye regering d. 8. juli:

Siden den 9. April er vort Land besat af en nabostats militær, men dette forhold vil ophøre, når krigens dage er forbi. Der er givet Danmark tilsagn om igen at opnå uafhængighed og sagt, at landets integritet ikke skal antastes. (Stauning 1940)

Den nye regering så det som en af sine vigtigste opgaver at føre Danmark så smertefrit som muligt igennem krigen.

Den 3. maj 1942 døde Thorvald Stauning efter et par måneders sygdom, hvor han stort set var uarbejdsdygtig pga. en hjerneblødning. Han blev afløst som statsminister af partifællen Vilhelm Buhl, som havde været Finansminister siden 1937.

Telegramkrisen

Den 26. september 1942 kunne Christian X fejre sin 72-års fødselsdag. Omkring 60.000 danskere havde taget opstilling i gaderne i København om morgenen for at hylde Christian X på hans ridetur gennem byen.

I løbet af dagen kom der telegrammer med lykønskninger fra statsoverhoveder, regeringsledere og kongelige verden over. Blandt dem, der gratulerede Christian X, var den tyske fører Adolf Hitler.

Hitlers telegram havde følgende ordlyd: "Deres majestæt sender jeg mine oprigtige lykønskninger i anledning af fødselsdagen." Christian X sendte et takketelegram tilbage til Hitler med ordlyden: "Udtaler mine bedste tak – Christian R."

Dette lagde fundamentet for den største konfrontation mellem besættelsesmagten og Danmark siden den 9. april.

Hitler opfattede det meget afmålte og upersonlige takketelegram som en provokation. Reaktionen på takketelegrammet skal også ses som et udtryk for en opsøgt tysk utilfredshed med situationen i Danmark gennem længere tid. Sabotagen var tiltagende og den anti-tyske holdning mere og mere tydelig.

De tyske tropper i Danmark blev sat i alarmberedskab, og der gik rygter om, at de danske politikere ville blive afsat, og at lederen af det danske nazistparti, Frits Clausen, ville blive indsat som leder af en marionetregning.

I slutningen af oktober 1942 udnævnte Hitler SS-general Werner Best som rigsbefuldmægtiget i Danmark. Han havde blandt andet været ansvarlig for de franske jøders deportation til Auschwitz. Han afløste diplomaten Renthe-Fink, hvilket signalerede en ny og hårdere kurs over for Danmark.

Den danske regering fik følgende ultimatum af tyskerne: Der skal dannes en ny og mere tyskvenlig regering, med en ny og mere imødekommende statsminister i spidsen og med repræsentanter for de danske nazister. Ellers vil man skride til mere drastiske tiltag!

(Christensen, Lund og Olesen 2015)

Vi er nu i starten af november 1942, og I er forskellige medlemmer af den danske regering og Rigsdagens Samarbejdsudvalg, eller Nimandsudvalget som det blev kaldt til dagligt. I skal i fællesskab forhandle en løsning på plads med den tyske rigsbefuldmægtigede i Danmark, SS-general Werner Best.

Opgaven for de danske aktører

1. I skal i første omgang beslutte, om I vil gå ind på det tyske krav og danne en ny regering.
2. I skal herefter beslutte, hvem der skal være statsminister i den nye regering.
3. Når der er fundet en statsminister, skal I finde ud af, hvem der skal sidde på de øvrige ministerposter. I kan både foreslå nogle af de aktører, der er med i dette dilemmaspil, men I kan også foreslå andre unavngivne personer. Fx andre personer fra et af de politiske partier eller andre personer uden tilknytning til et politisk parti.

Oversigt over de danske aktører i dilemmaspillet

Navn	Position	Parti
Vilhelm Buhl	Statsminister og leder af Socialdemokratiet	Socialdemokratiet
Alsing Andersen	Finansminister	Socialdemokratiet
Erik Scavenius	Udenrigsminister	Partiløs diplomat, tidligere medlem af Det Radikale Venstre
Knud Kristensen	Indenrigsminister	Venstre
Halfdan Hendriksen	Handelsminister	Det Konservative Folkeparti
Jørgen Jørgensen	Undervisningsminister	Det Radikale Venstre
Gunnar Larsen	Minister for offentlige arbejder	Partiløs erhvervsmand, tidligere direktør for FLSmidt-koncernen
Peter R. Munch	Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, tidligere udenrigsminister og leder af Det Radikale Venstre	Det Radikale Venstre
Ole Bjørn Kraft	Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, formand for Det Konservative Folkepartis folketings- og rigsdagsgruppe	Det Konservative Folkeparti
Johannes Pedersen Stensballe	Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, formand for Venstres landstingsgruppe og næstformand i partiets rigsdagsgruppe.	Venstre

Werner Best

SS-general, rigsbefuldmægtigede i Danmark

Du vil have sikret ro og orden i det besatte Danmark på den mindst ressourcekrævende måde.

Mål:

Du skal sikre, at Hitler er tilfreds. Det kræver på den ene side, at ordlyden i det danske telegram fra september får konsekvenser og på den anden side, at roen og ordenen i Danmark bevares på den mindst ressourcekrævende måde. Det sidste kræver, at danskerne i videst muligt omfang samarbejder og selv varetager ordenshåndhævelsen og administrationen i landet.

Statsministerposten:

Der skal ske en udskiftning. Det er et ufravigeligt krav. Din favorit til posten er Erik Scavenius. Et alternativ kunne være en højtstående embedsmand, fx en departementschef. Det er klart at foretrække, at det ikke er en med tilknytning til et politisk parti.

Regering:

Der skal ske en udskiftning på hovedparten af posterne. Politikerne skal helst erstattes med partiløse personer som den nuværende minister for offentlige arbejder, Gunnar Larsen.

De danske nazister:

Dem har du ikke den store tiltro til. De har ingen folkelig opbakning og er splittede internt. Selv de tre, der blev valgt ind i det danske folketing i 1939, arbejder ikke længere sammen.

Tætte allierede:

Du har ikke nogen allierede blandt de danske politikere, men stoler mest på udenrigsminister Erik Scavenius og vil nægte at forhandle med danskerne, hvis han ikke deltager.

Argumenter i forhandlingerne med de danske politikere:

Du kan enten true med at indsætte Fritz Clausen som leder af en regering, der udelukkende består af danske nazister, eller du kan true med, at du kan blive nødsaget til selv at overtage ledelsen af landet som generalguvernør. Det sidste vil betyde en nedlæggelse af både det danske militær og af politiet. Deres opgaver vil i så fald blive overtaget af tyske soldater med den øverstkommanderende for de tyske styrker i Danmark General Hermann von Hanneken i spidsen. Derudover vil de danske jøder bliver interneret.

Disse to scenarier vil du dog meget gerne undgå.

Vilhelm Buhl

Statsminister, Socialdemokratiet

Du vil gå ret langt for at fortsætte det politiske samarbejde med besættelsesmagten og dermed bevare de valgte politikeres og især dit partis indflydelse på udviklingen.

Mål:

Samarbejdspolitikken skal fortsættes. Det er det altafgørende. Alle alternativer til dette vil gøre livet for den almindelige danske befolkning meget svært.

Statsministerposten:

Du har erkendt, at du bliver nødt til at træde tilbage.

Du kunne prøve at få din partifælle Alsing Andersen (S) til at overtage posten. Det ville være det bedste. Han vil formodentlig være villig til at træde tilbage og overlade posten til dig igen, den dag krigen er slut. Han er dog ret upopulær i befolkningen pga. hans rolle som forsvarsminister den 9. april.

Derudover ville en partiløs person være at foretrække frem for en konservativ eller en venstremand. En fra Det Radikale Venstre er urealistisk. Den oplagte kandidat er Erik Scavenius. Han har et godt forhold til besættelsesmagten, men er upopulær i befolkningen. Det sidste kan dog godt være en fordel. Så kan al befolkningens frustration rettes mod ham i stedet for dig selv og Socialdemokratiet.

Det vil måske være nogle, der vil foreslå Gunnar Larsen, men det vil være uansvarligt. Han har hverken forstand på politik eller på diplomati.

Regering:

Det er afgørende, at de fire store politiske partier er repræsenteret i regeringen.

De danske nazister:

De skal for alt i verden udelukkes fra en ny regering.

Tætte allierede:

Du forventer en 100% loyal opbakning fra finansminister Alsing Andersen (S) og ser derudover Jørgen Jørgensen og Peter R. Munch fra Det Radikale Venstre som de nærmeste støtter. Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre har været i regering sammen siden 1929.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Socialdemokratiet repræsenterer 42% af befolkningen. Det var stemmeprocenten ved folketingsvalget i 1939. Sammen med Det Radikale Venstre har I flertal i Folketinget og er derfor ikke til at komme udenom i forbindelse med regeringsdannelsen.

Det er ikke længere Stauning eller kaos, men stadig Socialdemokratiet eller kaos.

Alsing Andersen

Finansminister, Socialdemokratiet

Du går ind for at fortsætte det politiske samarbejde med besættelsesmagten og støtter din partiformand Vilhelm Buhl (S), der er statsminister.

Mål:

Samarbejdspolitikken skal fortsættes, og Socialdemokratiet skal lede en ny regering.

Statsministerposten:

Du vil foreslå, at Vilhelm Buhl (S) bliver på posten og står i spidsen for at danne en ny regering.

Regering:

Du træder gerne tilbage og vil foreslå, at en fra hvert af de store partier gør det samme. Afløserne bør komme fra samme partier, men være mindre profilerede og ikke have kritiseret besættelsesmagten offentligt. På den måde vil besættelsesmagten kunne sige, at deres pres har ført til en "ny" dansk regering, der er mere tyskvenlig.

De danske nazister:

De skal for alt i verden udelukkes fra en ny regering.

Tætte allierede:

Du støtter Vilhelm Buhl (S). Det er ham, der bør fastlægge socialdemokraternes og regeringens linje i forhandlingerne med Werner Best. Du ser derudover Jørgen Jørgensen og Peter R. Munch fra Det Radikale Venstre, som de nærmeste støtter. Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre har været i regering sammen siden 1929.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Socialdemokratiet repræsenterer 42% af befolkningen. Det var stemmeprocenten ved folketingsvalget i 1939. Sammen med Det Radikale Venstre har I flertal i Folketinget og er derfor ikke til at komme uden om i forbindelse med regeringsdannelsen. Selvom både Vilhelm Buhl og du selv er upopulære i dele af befolkningen pga. jeres rolle d. 9. april (her var du forsvarsminister) og jeres opbakning til samarbejdet med besættelsesmagten, bør det være jer, der lægger den fremtidige linje for samarbejdspolitikken.

Erik Scavenius

Udenrigsminister, partiløs diplomat, tidligere medlem af Det Radikale Venstre

Du mener, at de danske politikere og embedsværket i ministerierne må være mere imødekommende over for besættelsesmagtens ønsker.

Mål:

Dit mål er at sikre, at det politiske samarbejde med besættelsesmagten fortsætter, og at der altså ikke indsættes en form for marionetregering eller et tysk militærstyre.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) er nødt til at træde tilbage. Det vil helt sikkert være et ufravigeligt krav fra besættelsesmagten. Du ved, at flere højtstående tyskere vil foretrække dig selv som leder af en ny regering. Det har du i første omgang afvist over for besættelsesmagten. Det er kongen, der skal udpege en ny statsminister, og der skal være et flertal i Folketinget, der bakker op om den udvalgte. Det er rammerne for det danske demokrati. Hvis du skal påtage dig denne tunge opgave, skal alle de fire store partier bakke op om det. Ellers vil du nægte.

Regering:

Det afgørende er, at alle de fire store partier er repræsenteret i regeringen og bakker op om den. Det giver ikke mening at inddrage politikere fra andre partier, men man kunne måske godt få flere ikke-politiske ministre. Det ville besættelsesmagten helt sikkert sætte pris på.

De danske nazister:

De er nogle fjolser, der ikke har forstand på politik og diplomati. De har ingen opbakning i den danske befolkning, og du tror ikke, at besættelsesmagten vil gøre alvor af deres trusler om at sætte dem i spidsen for en regering.

Tætte allierede:

Du ved, at der ikke er særligt mange af de øvrige politikere, der kan lide dig. Du er heller ikke særligt populær i befolkningen. Men det er ikke nogen popularitetskonkurrence. Det handler om at føre Danmark sikkert igennem verdenskrigen – koste hvad det vil.

Peter R. Munch (RV) er den af de danske politikere, der har de mest realistiske tilgange til den nuværende udenrigspolitiske situation.

Du ved desuden, at du er den minister, som besættelsesmagten og dermed Werner Best har den klart største tiltro til.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Du kan true med helt at trække dig ud af såvel forhandlingerne som af regeringen og lade de andre sejle i deres egen sø. Det tror du ikke, at de andre tør, fordi du er den eneste, besættelsesmagten rigtig stoler på og for alvor vil forhandle med.

Knud Kristensen

Indenrigsminister, Venstre

Du vil undgå uro i landet, så det producerende Danmark (især landmændene) kan fortsætte deres arbejde med at holde nationen oven vande.

Mål:

Du vil meget gerne undgå en marionetregering med de danske nazister i spidsen eller et tysk militærstyre. Det vil skabe kaotiske tilstande.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) må gå af. Det burde socialdemokraterne have gjort for længe siden. De bør træde i baggrunden.

Du kunne godt selv være en kandidat til posten. Det kunne bringe noget fornuft tilbage i ledelsen af regeringen. Problemet er dog, at det formodentlig vil gøre dig upopulær i befolkningen og svække partiet Venstre frem mod et kommende valg.

Du er bange for, at tyskerne vil foretrække Erik Scavenius som statsminister. Det er du ikke meget for. Ham bryder du dig ikke om. Han er alt for tyskvenlig.

Regering:

Det bedste vil være, hvis de fire store politiske partier fortsat er repræsenteret i regeringen. Hvis en socialdemokrat eller Erik Scavenius udnævnes som statsminister vil du dog nægte selv at deltage. Så må Johannes Pedersen Stensballe (V) blive minister.

De danske nazister:

De skal holdes ude af regeringen.

Tætte allierede:

Du forventer 100% loyalitet fra Johannes Pedersen Stensballe (V).

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Du er af gårdmandsslægt og født og opvokset i Vestjylland ved Ringkøbing Fjord. Det er folk som dig og dine vælgere, der har skabt det Danmark, som eksisterer i dag. Venstre har opbakning fra næsten 20% af vælgerne og må derfor have krav på at blive hørt i forhandlingerne.

Halfdan Hendriksen

Handelsminister, Det Konservative Folkeparti

Du vil bevare samarbejdet med besættelsesmagten, så stabiliteten i landet kan opretholdes.

Mål:

Det afgørende er, at landet fortsat fungerer og altså ikke kommer til at befinde sig i en eller anden form for undtagelsestilstand. Det kræver, at fornuftige folk samarbejder med besættelsesmagten.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) må gå af. Det er der ikke nogen tvivl om. Tyskerne vil ikke acceptere, at han bliver på posten.

Du kunne godt selv være kandidat til posten, men det kommer dit parti ikke til at acceptere. Det er derfor udelukket.

Det bedste vil være, at det blev en person uden tilknytning til et politisk parti. Det vil skabe stabilitet ift. besættelsesmagten, og det vil skabe stabilitet internt i regeringen.

De mest oplagte bud er Erik Scavenius og Gunnar Larsen. Tyskerne vil nok foretrække Erik Scavenius. Du foretrækker selv erhvervsmanden Gunnar Larsen, selvom han ikke har den store erfaring med politik.

Regering:

Det er ikke så vigtigt, hvem der sidder på hvilke poster. Det vigtige er, at det er kompetente folk, der har forstand på det område, som de har ansvaret for. En mulighed kunne være, at alle ministerposter blev besat af personer uden tilknytning til et politisk parti. Det ville tyskerne sikkert blive glade for.

De danske nazister:

De er inkompetente og bør udelukkes fra en kommende regering.

Tætte allierede:

Det burde være din partifælle Ole Bjørn Kraft (KF), der sidder i Rigsdagens Samarbejdsudvalg. Men han har formodentlig en noget mere kompromisløs tilgang til forhandlingerne med tyskerne. Minister for offentlige arbejder Gunnar Larsen vil du nok få mere ud at samarbejde med. Han kunne også støtte dig ift. at få sat Ole Bjørn Kraft (KF) på plads.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Du opfatter i mindre grad dig selv som politiker og mere som købmand, der repræsenterer en handelspolitisk sagkundskab i dansk politik. Erhvervslivets muligheder for fortsat at kunne fungere er det vigtigste i forhandlingerne med tyskerne. Hvis erhvervslivet ikke fungerer, går landet simpelthen i stå, hvilket vil få store omkostninger for alle i landet – også for besættelsesmagten. Det drejer sig grundlæggende om at sikre forsyningerne til den danske befolkning. Dette kræver, at stabiliteten i samarbejdet med besættelsesmagten bevares, og at den åbenlyse modstand mod tyskerne holdes nede. Det må være indlysende for alle parter i forhandlingerne.

Gunnar Larsen

Minister for offentlige arbejder, partiløs erhvervsmand

Du vil gå langt for at gøre en ny regering acceptabel for besættelsesmagten. Formålet er at undgå, at det bliver et egentligt tysk styre.

Mål:

At sikre stabilitet for erhvervslivet og den offentlige forvaltning i Danmark og undgå at besættelsesmagten overtager styringen af landet.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) er formodentlig nødt til at gå af. Det kræver tyskerne. Det ville heller ikke gøre noget at komme af med socialdemokraterne på denne post. De har nu siddet på posten siden 1929, hvilket ikke har gavnet erhvervslivet og den økonomiske udvikling.

Den nye statsminister bør være en person, der kan samle de fire store partier bag sig.

Regering:

Det er oplagt at få flere ministre uden tilknytning til de politiske partier ind i regeringen. Det ønsker tyskerne, og det kunne lette samarbejdet internt i regeringen. Så undgår man den indenrigspolitiske kamp. Det må gerne være andre erhvervsfolk eller højtstående embedsmænd.

De danske nazister:

Du vil ikke udelukke at inkludere en enkelt dansk nazist i regeringen, hvis det kan glæde besættelsesmagten. De er efter din opfattelse uduelige og udgør derfor ikke nogen trussel.

Tætte allierede:

Du anser erhvervsmanden Halfdan Hendriksen fra Det Konservative Folkeparti som en fornuftig person, der burde være til at arbejde sammen med. Han kunne eventuelt være kandidat til statsministerposten.

Erik Scavenius har også gjort det godt, når man tager omstændighederne i betragtning. Han er i hvert fald den, som besættelsesmagten har størst tiltro til.

Johannes Pedersen Stensballe, der repræsenterer partiet Venstre i Rigsdagens Samarbejdsudvalg, virker også til at være villig til at indgå de nødvendige kompromisser. Han har dog ikke den store gennemslagskraft.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Vi må alle være interesserede i at bevare stabiliteten i Danmark. Der er ingen, der vil have gavn af tilstande, som dem vi ser andre steder i det tysk-besatte Europa, hvor der er undtagelsestilstand, lovløshed, sult og nød.

Jørgen Jørgensen

Undervisningsminister, Det Radikale Venstre

Du vil så vidt det overhovedet er muligt bevare den nuværende regering og det samarbejde, der er med besættelsesmagten.

Mål:

At bevare en samlingsregering og at forsætte samarbejdspolitikken.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) kan måske blive nødt til at træde tilbage. Det er ikke sikkert, at tyskerne vil acceptere, at han bliver på posten. Det bedste vil være at få en anden socialdemokrat til at påtage sig opgaven. Det er ikke realistisk med Alsing Andersen (S). Han er for upopulær i befolkningen og hos de øvrige partier pga. hans rolle som forsvarsminister den 9. april. Det kunne måske være en anden socialdemokrat fra partiets folketingsgruppe.

Regering:

Det skal fortsat være en samlingsregering, hvor de fire store partier er repræsenteret. Du fortsætter meget gerne dit arbejde som undervisningsminister. Det vigtigste er dog, at der findes en løsning, som alle de fire store partier kan leve med. Alle må være indstillet på at gå på kompromis.

De danske nazister:

De skal for alt i verden udelukkes fra en ny regering.

Tætte allierede:

Peter R. Munch, der er medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, tidligere udenrigsminister og leder af Det Radikale Venstre. Han har det sidste ord i den politik, som du skal forsøge at få igennem.

De to socialdemokrater i regeringen er også tætte allierede. Det Radikale Venstre har været i regering med Socialdemokratiet uafbrudt siden 1929 og har altså haft et tæt samarbejde med dem i mange år. Du har været undervisningsminister siden 1935.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Det Radikale Venstres neutralitetspolitik fik Danmark sikkert igennem Den Første Verdenskrig. Det kommer den også til at gøre i den nuværende situation, selvom vi denne gang er blevet besat. Det kræver dog, at alle os danskere holder sammen.

Peter R. Munch

Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, tidligere udenrigsminister og leder af Det Radikale Venstre

Du vil opretholde det politiske samarbejde med besættelsesmagten. Det er den eneste sikre vej frem.

Mål:

At bevare samarbejdspolitikken. Den bedste måde at gøre det på er at bevare en samlingsregering.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) er desværre nødt til at træde tilbage. Tyskerne vil ikke acceptere, at han bliver på posten. Det er svært at forestille sig en anden socialdemokrat på posten, og det er udelukket at acceptere en statsminister fra Venstre eller Det Konservative Folkeparti. Det bedste er derfor en ikke-politisk statsminister. Det bedste og helt oplagte bud er Erik Scavenius. Ham kan besættelsesmagten godt lide, og han har tidligere været medlem af Det Radikale Venstre.

Regering:

Det afgørende er, at der er repræsentanter i regeringen fra alle de fire store partier, og at der er opbakning til den nye regering i Rigsdagen.

De danske nazister:

De skal for alt i verden udelukkes fra en ny regering.

Tætte allierede:

Jørgen Jørgensen er Det Radikale Venstres repræsentant i regeringen, og du forventer 100% loyalitet fra ham i forbindelse med forhandlingerne. Det bør være dig, der har det sidste ord i jeres samarbejde, og altså dig, der lægger partiets linje i denne sag.

De to socialdemokrater i regeringen og den socialdemokratiske folketingsgruppe burde også være tætte allierede. Det Radikale Venstre har været i regering med Socialdemokratiet uafbrudt siden 1929 og har altså haft et tæt samarbejde med dem i mange år. Du var i mange år helt tæt på Statsminister Thorvald Stauning (S).

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Det Radikale Venstres neutralitetspolitik fik Danmark sikkert igennem Den Første Verdenskrig. Det kommer den også til at gøre i den nuværende situation, selvom vi denne gang er blevet besat. Det handler om at holde hovedet koldt og ikke lade os styre af følelser og mere eller mindre tilfældige udsving i forholdet til besættelsesmagten.

Det Radikale Venstre har desuden flertal i Folketinget sammen med Socialdemokratiet, så det bør være jer, der sammen sætter kursen for det fortsatte samarbejde med besættelsesmagten.

Ole Bjørn Kraft

Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, formand for Det Konservative Folkepartis folketings- og rigsdagsgruppe

Du mener, at det er på tide at stoppe det politiske samarbejde med besættelsesmagten.

Mål:

Det officielle danske samarbejde med den tyske besættelsesmagt bør stoppe. Den 9. april var en "skammens og smertens dag", og det er nu allersidste chance for at stoppe det alt for tyskvenlige samarbejde og bevare en lille smule af Danmarks ære.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) må gå af. Ikke for at tilpasse sig de tyske krav, men i protest mod disse krav.

Kongen, Christian X, bør udpege en ikke-politisk embedsmand, diplomat eller førende erhvervsmand, der skal påtage sig ansvaret at danne et nyt ikke-politisk embedsmandsstyre. Erik Scavenius er udelukket. Han er alt for tyskvenlig, og selvom han ikke er medlem af partiet længere, så er og bliver han en repræsentant for Det Radikale Venstre og deres håbløse forsvars- og udenrigspolitik. Den meget dygtige erhvervsmand Gunnar Larsen, der blev minister for offentlige arbejder i juli 1940, kunne være et godt bud på en leder af et embedsmandsstyre.

Regering:

Vilhelm Buhl (S) og resten af regeringen bør gå af i protest mod besættelsesmagtens indblanding i interne danske forhold.

Den nye regering bør ikke være en officiel dansk regering. Der bør i stedet udpeges en række ikke-politiske embedsmænd, diplomater, erhvervsfolk og lignende, der kan stå i spidsen for de forskellige ministerier i politikernes fravær.

De danske nazister:

De skal ligesom resten af de folkevalgte politikere holdes ude af en ny regering.

Tætte allierede:

Det burde være din partifælle Halfdan Hendriksen (KF), der er handelsminister, men han har formodentlig en noget mere kompromissøgende tilgang til forhandlingerne med besættelsesmagten.

En mulighed kunne være at appellere til de to venstrefolk, men du er ikke sikker på, hvor langt de er villige til at gå ift. at gøre op med samarbejdspolitikken.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Du repræsenterer Det Konservative Folkeparti i rigsdagen, og hvis de ikke høres, vil det splitte rigsdagen og dermed Danmark, hvilket ingen – ud over tyskerne – kan have interesse i. Det Konservative Folkeparti repræsenterer trods alt knap 20% af befolkningen og en noget større del af eliten i det danske samfund. Der er opbakning i den konservative folketingsgruppe til at tage et brud med besættelsesmagten.

Johannes Pedersen Stensballe

Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg, formand for Venstres landstingsgruppe og næstformand i partiets rigsdagsgruppe

Du vil sikre stabilitet i både regeringen, rigsdagen og i forholdet til besættelsesmagten.

Mål:

Du vil bevare den politiske kontrol med samarbejdet med besættelsesmagten. Det kræver en regering, hvor de politiske partier er repræsenteret.

Statsministerposten:

Vilhelm Buhl (S) må gå af. Det vil besættelsesmagten kræve.

Det ville også være at foretrække at komme helt af med socialdemokraterne på denne post.

Det er ikke realistisk at forestille sig en statsminister fra Det Radikale Venstre. De er for små og har haft et alt for stort ansvar for den svage udenrigs- og forsvarspolitik frem mod den 9. april. Det er heller ikke realistisk at forestille sig en statsminister fra Det Konservative Folkeparti. De er ikke interesserede i at samarbejde tættere med besættelsesmagten. Det efterlader to muligheder: En statsminister fra partiet Venstre eller en statsminister uden tilknytning til et parti. I det første tilfælde kunne Knud Kristensen være en mulighed. I det andet tilfælde kunne det være Erik Scavenius eller Gunnar Larsen.

Regering:

Regeringen bør have opbakning fra så mange politiske partier som muligt. Partiet Venstre bør som minimum have én minister i en kommende regering. Du vil ikke udelukke, at der kunne komme flere ministre uden tilknytning til et parti i en ny regering. Du ser ikke dig selv som kandidat til en ministerpost. Du mangler gennemslagskraft hos vælgerne og blandt de øvrige politikere. Du foretrækker også at holde dig på afstand af et mere direkte samarbejde med besættelsesmagten. Det vil ikke se godt ud, når krigen en gang er slut.

De danske nazister:

De skal holdes uden for indflydelse, hvis det er muligt.

Tætte allierede:

Din partifælle Knud Kristensen (V) er din tætteste allierede i disse forhandlinger. Han står over dig i det interne hierarki i Venstre og bør føre ordet i forhandlingerne i regeringen og med besættelsesmagten. I Rigsdagens Samarbejdsudvalg er du den, der skal få to yderpunkter til at mødes, hvis I skal finde fælles fodslag. Det kan godt blive svært. Ole Bjørn Kraft (KF) og Peter R. Munch (RV) har meget forskellige holdninger.

Argumenter i forhandlingerne med de øvrige danske politikere:

Du repræsenterer partiet Venstre i Rigsdagen, og hvis de ikke høres, vil det splitte rigsdagens og dermed befolkningens allerede begrænsede opbakning til den førte samarbejdspolitik. Venstre har trods alt en del mandater (30 i Folketinget) og fik knap 20% af stemmerne ved Folketingsvalget i 1939. Forhandling og kompromiser er den eneste sikre vej frem.

Bilag 3: Mysterium “Hvorfor valgte Oberstløjtnant C.P. Kryssing i 1941 at tage kommandoen over Frikorps Danmark?”

Mysteriet er en TT (Teaching Thinking) læringsstrategi stærkt inspireret af Erik Lund. Målet med denne læringsstrategi er, at eleverne skal læse forholdsvis lidt og tænke meget. Selve indholdet i mysteriet er baseret på Thomas Harders bog *Kryssing – manden, der valgte forkert* (2018).

Arbejdsfaser i TT-strategier:

- Stille spørgsmål: Problemstilling bestemmes af læreren.
- Finde relevant information: En nøje afgrænset informationsmængde, udvalgt af læreren.
- Omdanne information til kundskab: Arbejde med informationer, der ikke er entydige.
- Drage konklusioner: Materialet åbner for flere mulige konklusioner.
- Organisere og kommunikere kundskaben: Lærerledet klassesamtale.

(Lund 2016)

Formålet med arbejdet er, at eleverne konstruerer en forklaring på, hvorfor Christian Peter Kryssing (1891-1976) i 1941 valgte at tage kommandoen over Frikorps Danmark. Der arbejdes desuden med at styrke elevernes forståelse af nøglebegrebet *årsag*.

Baggrundsinformation til læreren

- Lex.dk, “Frikorps Danmark”: https://denstoredanske.lex.dk/Frikorps_Danmark
- Danmarkshistorien.dk, “De danske østfrontsfrivillige 1940-1945”: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/de-danske-ostfrontsfrivillige-1940-1945/>

Fremgangsmåde

Der printes et antal ark ud, så eleverne kan arbejde med hvert sit sæt i grupper på 3-4 elever. De 40 felter klippes ud og udleveres til eleverne, der med dette afsæt skal forsøge at svare på, hvorfor C.P. Kryssing i 1941 valgte at overtage kommandoen over Frikorps Danmark.

Kompleksiteten af øvelsen kan gøres mindre ved at tage nogle af felterne ud. I første omgang dem, som kun i begrænset omfang kan bruges til at besvare det overordnede spørgsmål.

Der samles op på øvelsen i plenum i en lærerledet klassesamtale. Formålet med denne samtale er for det første, at den indsigt, eleverne er kommet frem til i gruppearbejdet, bliver kommunikeret. For det andet handler det om at få organiseret den indsigt i fællesskab. Her kan læreren med fordel kategorisere de forskellige input, som eleverne kommer med, i forklaringer under a) en politisk,

b) en socioøkonomisk og c) en kultur- og mentalitetshistorisk kategori. Hver af de tre kategorier kan endvidere deles op mellem henholdsvis et nationalt og et personligt niveau.

Efterbearbejdning

Efter den lærerledede klassesamtale kan læreren redegøre for C.P. Kryssing og hans families skæbne i perioden efter, at han overtog kommandoen over Frikorps Danmark. Et alternativ er, at eleverne bliver bedt om at undersøge det selv. Fx med afsæt i disse to webartikler:

- Lex.dk, “C.P. Kryssing”: [https://biografiskeksikon.lex.dk/C.P. Kryssing](https://biografiskeksikon.lex.dk/C.P._Kryssing)
- Niels Birger Danielsen, “Kryssings Fatale Valg”: <http://nielsbirgerdanielsen.dk/kryssings-fatale-valg/>

C.P. Kryssings far, Niels Kryssing, havde som 18-årig deltaget i krigen i 1864 og oplevet nederlaget til Prøjsen.	C.P. Kryssings far, Niels Kryssing, blev tildelt et ridderkors i 1887. Det smykkede han sig med ved passende lejligheder.	Niels Kryssing døde 1/7 1902. En nekrolog i Nyborg Avis beskrev ham som en pligtro embedsmand, der hurtigt fik skabt en mønsterstation.
Faderen var kaptajn i hæren, da C.P. Kryssing var barn.	Da Niels Kryssing faldt for aldersgrænsen i hæren og gik på pension, fik han en stilling som stationsforstander ved Svendborg-Nyborg Banen.	C.P. Kryssing havde én søster, Ingrid, der var et år ældre end ham.
C.P. Kryssing var aldrig medlem af et politisk parti.	I 1903, 12 år gammel, blev C.P. Kryssing sat på kostskolen Sorø Akademi og begyndte her den seksårige latinskole.	C.P. Kryssing skrev mange breve til sin mor og søster i sin tid på kostskolen Sorø Akademi.

<p>Efter faderens død blev C.P. Kryssings mor gift med oberstløjtnant C. Jensen, der var chef for 20. infanteribataljon i Århus.</p>	<p>C.P. Kryssing var flittig i skolen og optaget af sine karakterer.</p>	<p>C.P. Kryssing valgte en sproglig-historisk retning på latinskolen. Han interesserede sig for krigshistoriske og patriotiske emner.</p>
<p>Kort tid efter besættelsen 9. april skrev C.P. Kryssing, at Danmark ikke fortjente at blive fri for fremmedherredømmet, før al magelighed og blødsødenhed var trukket ud af alle vælgere og politikere.</p>	<p>I bedømmelser fra sin overordnede i 1939-1940 blev C.P. Kryssing betegnet som en klog, godmodig og påpasselig mand med en retlinet karakter og gode chefegenskaber.</p>	<p>C.P. Kryssing blev i 1921 gift med Kamma, som var lægedatter og opvokset i et hjem med en mere akademisk baggrund og et større økonomisk overskud end Kryssing.</p>
<p>I 1909 begyndte C.P. Kryssing sin uddannelse i den danske hær.</p>	<p>C.P. Kryssing fik ikke en studentereksamen, men forlod Sorø Akademi med en 4. klasses latinskoleeksamen.</p>	<p>I 1908 besluttede C.P. Kryssing, at han ville være officer.</p>

<p>I 1913 blev C.P. Kryssing udnævnt til premierløjtnant og aflagde ed til kong Christian X om "... uvægerligt at lade mig bruge i kongens tjeneste ...".</p>	<p>C.P. Kryssing var en høj mand – næsten 190 cm – slank og rank, med et skrappt tegnet ansigt, markeret hage, smalle læber, et lille overskæg og et fast blik.</p>	<p>Som ung så C.P. Kryssing samfundet som opdelt i de "gode elementer", der var egnede til at lede, og den "tarvelige del", der måtte opdrages eller disciplineres.</p>
---	---	---

<p>I fire bedømmelser fra 1915-1918 konkluderede de overordnede i Artilleriet, at det var tvivlsomt, om C.P. Kryssing var egnet til at blive forfremmet til kaptajn.</p>	<p>I 1920 var C.P. Kryssing på sit livs første udenlandsrejse til Schweiz og Frankrig.</p>	<p>I de tidlige år rakte C.P. Kryssings indtægt som premierløjtnant ikke til at forsørge familien, og de måtte trække på de penge, Kamma havde sparet op.</p>
<p>Efter Tysklands angreb på Sovjetunionen i juni 1941 skrev C.P. Kryssing følgende: "Bare Tyskland rigtig kunne fortrænge russerne fra Europa og Finland få sine egne igen ..."</p>	<p>I 1934 blev C.P. Kryssing chef for et motoriseret feltbatteri, der var placeret i Haderslev – et område, der i perioden 1864-1920 havde hørt til Tyskland. Batteriet indgik i forsvaret af grænsen.</p>	<p>C.P. Kryssing søgte som ung ind til feltartilleriet, fordi han fandt tjenesten ved infanteriet "skrupkedeligt".</p>
<p>C.P. Kryssing og Kamma fik to sønner, Niels og Jens.</p>	<p>I 1937 blev C.P. Kryssing forfremmet til oberstløjtnant og udnævnt til chef for en artilleriafdeling i Holbæk.</p>	<p>I 1935 var C.P. Kryssing ifølge sine overordnede initiativrig, flittig og samvittighedsfuld, men også særpræget, ærekær til det yderste, stejl og tilknapet.</p>
<p>I sin nytårstale d. 1. januar 1940 sagde statsminister Stauning, at det ikke var muligt at forsvare Danmark effektivt i tilfælde af krig. C.P. Kryssing kaldte talen fej og en hån mod hæren.</p>	<p>Den 9. april 1940 skrev C.P. Kryssing bl.a. følgende i et brev til sin mor: "Hvilken foragtelig regering vi dog har og hvilken foragtelig nation, vi tilhører ..."</p>	<p>Den 19. april 1940 skrev C.P. Kryssing følgende: "Havde vi været tyskere, havde vi naturligvis også besat et land, der ikke selv ville holde andre udenfor."</p>

<p>Dansk stil var en disciplin, der voldte C.P. Kryssing en del kvaler i tiden på Sorø Akademi.</p>	<p>C.P. Kryssing havde som betingelse for at medvirke til at danne et dansk frikorps, at korpset skulle være upolitisk og udelukkende bestå af uddannede danske soldater.</p>	<p>Da C.P. Kryssing sagde ja til at oprette et dansk frikorps, der skulle kæmpe på østfronten, var ca. 950 danskere allerede frivilligt gået i tysk militærtjeneste.</p>
<p>I 1926 blev C.P. Kryssing omsider forfremmet til kaptajn.</p>	<p>Den 3. juli 1941 meddelte det danske udenrigsministerium, at oberstløjtnant C.P. Kryssing med den danske regerings billigelse havde overtaget kommandoen over Frikorps Danmark.</p>	<p>På et pressemøde den 6. juli 1941 sagde C.P. Kryssing følgende: "Jeg har mistet enhver tillid til, at det demokratiske Danmark kan vække nationen af den usselhed, der førte til 9. april."</p>
<p>Den 27. juni 1941 blev C.P. Kryssing kontaktet af orlogskaptajn S.K. Wodschou, der var medlem af DNSAP. Han tilbød C.P. Kryssing at stå i spidsen for et frikorps, der skulle kæmpe på østfronten.</p>		

Bilag 4: Til modstand?

Link til Frihedsmuseets undervisningsforløb “Til modstand?” til grundskolen:

<https://natmus.dk/museer-og-slotte/frihedsmuseet/undervisning/grundskolen-til-modstand/>

Link til Frihedsmuseets undervisningsforløb “Til modstand?” til ungdomsuddannelserne:

<https://natmus.dk/museer-og-slotte/frihedsmuseet/undervisning/ungdomsuddannelserne-til-modstand/>

Bilag 5: Arbejdsark til *Det gælder din frihed* (1946) og *Danmark i lænker* (1946)

Link til *Det gælder din frihed* (1946) på Filmcentralen:

filmcentralen.dk/grundskolen/film/det-gaelder-din-frihed

Link til *Danmark i lænker* (1945) på Filmcentralen:

filmcentralen.dk/grundskolen/film/danmark-i-laenker

Link til baggrundsinformation til læreren:

Danmarkshistorien.dk: *Det gælder din frihed*

danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/filmen-det-gaelder-din-frihed-1946/

Danmarkshistorien.dk: *Danmark i lænker*

danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/filmen-danmark-i-laenker-1945/

Tanken er, at læreren gør rede for filmenes kontekst (1945-46) og for afsender og modtager forhold, men det er selvfølgelig også noget, eleverne kunne undersøge selv.

Tidskode til udvalgt klip fra *Det gælder din frihed* (1946)

Klip 10:20-18:34. 1. sep. 1939 – 9. april 1940

Analysespørgsmål til *Det gælder din frihed* (1946)

Hvordan fremstilles forløbet op til 9. april?

- Personer
- Miljøer/Steder
- Filmens fortæller
- Billedet - kameraets distance, vinkler, billedkomposition og bevægelser
- Klippeteknik
- Lys og farve

- Lyd – synkron og/eller asynkron lyd

Hvem er helte og hvem er skurke i denne del af filmen?

Hvad er budskabet i denne del af filmen?

Tidskode til udvalgte klip fra *Danmark i lænker* (1945)

Klip 1:20-6:26

Klip 8:40-11.45

Klip 12:50-15:58

Klip 17:03-20:20

Klip 27:47-34:15

Klip 39:25-46:10

Klip 1:13:14-1:18:59

Analysespørgsmål til *Danmark i lænker* (1945)

- Hvordan fremstilles de danske politikere i filmen?
- Hvordan fremstilles den tyske besættelsesmagt og de tyske soldater?
- Hvordan fremstilles de danske nazister og de østfrontsfrivillige?
- Hvordan fremstilles modstandsbevægelsen?
- Hvem er helte, og hvem er skurke i det udvalgte klip?
- Hvad er budskabet i det udvalgte klip?

Bilag 6: Arbejdsark til Anders Fogh Rasmussens tale 29/8 2003 og Mette Frederiksens appel 10/9 2020

Analysespørgsmål til Anders Fogh Rasmussens tale

- Hvem er afsender, og hvem er modtager af talen?
- Hvad er konteksten for talen i 2003?
- Hvorfor bliver talen holdt?
- Hvordan relaterer talen sig til henholdsvis fortiden, nutiden (år 2003) og fremtiden?
- Hvordan inddrager Anders Fogh Rasmussen besættelsestidens historie i talen?
- Hvad er det helt præcist, Anders Fogh Rasmussen siger om besættelsestiden?
- Hvorfor inddrager Anders Fogh Rasmussen besættelsestidens historie i talen?
- Hvilke dele af besættelsestidens historie fremhæver Anders Fogh Rasmussen som positive, og hvilke fremhæves som negative?
- Hvilke dele af besættelsestidens historie udelader Anders Fogh Rasmussen?
- Hvilken fortolkning af besættelsestidens historie kommer til udtryk i talen?
- Hvad er den direkte mening med at inddrage besættelsestidens historie i talen, og hvad er den indirekte mening?

Link til Anders Fogh Rasmussens tale på danmarkshistorien.dk:

<https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/anders-fogh-rasmussen-v-om-samarbejdspolitikken-29-august-2003/>

Analysespørgsmål til Mette Frederiksens appel

- Hvem er afsender, og hvem er modtager af appellen?
- Hvad er konteksten for appellen i 2020?
- Hvorfor bliver appellen delt på Facebook?
- Hvordan relaterer appellen sig til henholdsvis fortiden, nutiden (år 2020) og fremtiden?
- Hvordan inddrager Mette Frederiksen besættelsestidens historie i appellen?
- Hvad er det helt præcist, Mette Frederiksen siger om besættelsestiden?
- Hvorfor inddrager Mette Frederiksen besættelsestidens historie i appellen?
- Hvilke dele af besættelsestidens historie fremhæver Mette Frederiksen som positive, og hvilke fremhæves som negative?
- Hvilke dele af besættelsestidens historie udelader Mette Frederiksen?
- Hvilken fortolkning af besættelsestidens historie kommer til udtryk i appellen?

- Hvad er den direkte mening med at inddrage besættelsestidens historie i appellen, og hvad er den indirekte mening?

Mette Frederiksen

Facebook

10. september 2020, kl. 21.07

Link til Mette Frederiksens appel på Facebook:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10158495089357719&id=57497067718

Bilag 7: Arbejdsark til *Hvidsten Gruppen* og *Flammen og Citronen*

Link til *Flammen og Citronen* (2008) på Filmstriben:

<https://fjernleje.filmstriben.dk/film/2744563200/flammen-citronen>

Link til *Hvidsten Gruppen* (2012) på CFU:

<https://hval.dk/mitcfu/materialeinfo.aspx?idnr=2+924+549+5&cfuid=1>

Link til baggrundsinformation til læreren:

Nationalmuseet: Flammen og Citronen

<https://natmus.dk/historisk-viden/danmark/besaettelsestiden-1940-1945/flammen-og-citronen/>

Danmarkshistorien.dk: Hvidstengruppen

<https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/hvidstengruppen-1/>

Nationalmuseet: Hvidstengruppen

<https://natmus.dk/historisk-viden/danmark/besaettelsestiden-1940-1945/hvidstengruppen/>

Tanken er, at læreren gør rede for konteksten for disse film. Dvs. både det, vi ved om den reelle Hvidsten gruppe og om de to personer Bent Faurschou-Hviid (Flammen) og Jørgen Haagen Schmith (Citronen), og det vi ved om tilblivelsesprocessen for de to film. Det er selvfølgelig også noget eleverne kunne undersøge – enten før eller efter arbejdet med selve filmene.

Fremgangsmåde

Formålet med at arbejde med disse to film er at vise, hvordan modstandsbevægelsen i to film, produceret i nogenlunde samme periode, fremstilles meget forskelligt.

Vores forslag er at udvælge og vise 1-3 kortere uddrag fra hver film, som der efterfølgende arbejdes ud fra. Fra *Hvidsten Gruppen* kunne det fx være den scene, hvor de hører Vilhelm Buhls antisabotagetale fra 1942, den scene hvor de bliver bedt om at deltage i modstandsarbejdet og den scene, hvor de forsvarer sig i retten. Fra *Flammen og Citronen* kunne det være en af de scener, hvor de diskuterer det rigtige og forkerte i at udføre likvideringerne, og den scene hvor Flammen beordres til at henrette sin kæreste og begynder at tvivle på, hvem han egentlig kan stole på, og hvem der egentlig er venner og fjender.

Det er naturligvis også en mulighed at se begge film i deres helhed, eller hvis man har meget begrænset tid at nøjes med se de originale trailere til filmene.

Analysespørgsmål til de to film

- Hvordan fremstiller skaberne af filmene de forskellige grupper, der optræder i de udvalgte klip (modstandsfolk, tyskere, andre danskere, politikere m.fl.)?
- Hvem er helte, og hvem er skurke i de udvalgte klip?
- Hvordan understøtter dialogen disse fremstillinger?
- Hvordan understøtter de filmiske virkemidler disse fremstillinger (kameravinkler, klip, lys/skygge, farver, musik m.m.)?
- Hvad tænker I, at budskabet er i filmene?
- Hvilke forskelle og hvilke ligheder er der mellem de to film?
- Hvorfor tror I, at der er disse forskelle/ligheder?

Litteratur

Christensen, C.B., J. Lund, N.W. Olesen m.fl. (2015). *Danmark besat – Krig og hverdag 1940-45*. København: Informations Forlag

Dietz, M. og S. Hvidberg (2012). *Indblik og udsyn – på spil i historien, dilemmaspil 7.-9. klasse*. Odense: Meloni.

Harder, T. (2018). *Kryssing – manden, der valgte forkert*. København: Lindhardt og Ringhof.

Lund, E. (2016). *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Stauning, T. (1940). *Udtalelse ved samlingsregeringens dannelse 8. juli 1940*.

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/udtalelse-ved-samlingsregeringens-dannelse-8-juli-1940> (hentet 01.06.22).

Scavenius, E. (1940). *Erik Scavenius' erklæring ved tiltrædelsen som udenrigsminister, 8. juli*

1940. <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/erik-scavenius-ved-tiltraedelsen-som-udenrigsminister-8-juli-1940> (hentet 01.06.22).